

**ACCOUNTING AND ANALYTICAL BASIS
OF ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT OF ENTERPRISES:
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASICS**

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ БАЗИС УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ**

Останнім часом економічна безпека дедалі частіше стає об'єктом наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних економістів, оскільки є беззаперечним індикатором рівня захищеності підприємств, галузей та економіки країни від ризиків і флуктуацій, які значно поглиблюються в період економічних криз.

Серед комплексу складових управління економічною безпекою підприємств вагоме місце відведено обліково-аналітичному забезпеченню, за допомогою якого ідентифікуються причинно-наслідкові зв'язки між господарським життям і управлінськими рішеннями. Від своєчасної, доречної та достовірної інформації про наявність і рух активів та джерел їх утворення залежить ефективність управлінських рішень менеджерів різних ланок щодо зміцнення рівня економічної безпеки підприємств. Поширена нині практика обліково-аналітичного забезпечення управління аграрними підприємствами перебуває в процесі адаптації до змін нормативно-правового забезпечення та наближення вітчизняної практики обліку і звітності до вимог міжнародних стандартів звітності. Адже забезпечення належного рівня економічної безпеки господарюючих суб'єктів безпосередньо залежить від єдності та системності обліку, аналізу і контролю як складових організаційно-економічного механізму управління підприємствами. З огляду на це дослідження теоретико-методологічних, методичних і практичних засад обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємств в умовах динамічних змін зовнішнього середовища та загострення ризиків господарської діяльності є особливо актуальним.

Дослідження проблем розвитку обліку й аналізу та їх місця в системі менеджменту підприємств поглиблено розглядали зарубіжні вчені, зокрема Л. Бернстайн, М. Ван Бреда, П. Друрі, В. Палій, Г. Савицька, Я. Соколов та ін. Теоретичне підґрунтя, еволюцію та методологічний базис обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами, зокрема економічної безпеки, усебічно досліджували українські науковці, серед яких І. Баланюк, М. Бондар, Т. Бочуля, Р. Бруханський, Ф. Бутинець, С. Бутко, П. Гайдуцький, Д. Грицишен, С. Голов, А. Грінько, М. Дем'яненко, В. Дерій, Н. Єршова, В. Жук, З.-М. Задорожний, О. Канцуров, А. Крутова, Н. Лоханова, Т. Камінська, В. Краєвський, Я. Крупка, Є. Калюга, Ю. Кузьмінський, С. Легенчук, Ю. Литвин, Ю. Лупенко, Н. Малюга, Л. Нападовська, М. Огійчук, В. Осмятченко, О. Петрук, А. Пилипенко, Н. Правдюк, М. Проданчук, М. Пушкар, В. Савчук, П. Саблук, В. Шевчук, М. Шигун, О. Шерстюк і низка інших вчених-економістів.

Системні підходи до управління економічною безпекою підприємств вивчали Н. Аванесова, І. Вигівська, В. Геєць, І. Грабчук, Е. Данілова, О. Зеленіна, О. Косіок, О. Ляшенко, Т. Назарчук, Л. Тітенко, Г. Ткачук, І. Федулова, Г. Харламова, А. Яніогло та ін.

Водночас установлення сутнісно-змістового наповнення, факторів, інструментів методології й організації функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою, аналітичного базису зміцнення її рівня із урахуванням галузевої специфіки підприємств в умовах посилення деструктивного впливу факторів зовнішнього середовища зумовлює необхідність глибших досліджень.

Глибинність і неоднозначність змісту категорії «економічна безпека» зумовлює необхідність установлення її витоків та еволюції дефініції в системі категорій економічної науки.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України»¹³¹ державна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Поняття національної безпеки пов'язане передусім із забезпеченням воєнно-оборонної здатності захищати країну, а також із збереженням економічної, політичної та соціальної цілісності країни. Науковець Г. О. Харламова зосереджує увагу на чотирьох елементах системи національної безпеки (Табл. 1).

Проте на початку ХХ ст. розпочалося умовне відмежовування економічної компоненти економічної безпеки. У 1904 р. Президент США Т. Рузвельт увів поняття національної безпеки, а однією з причин посилення державного регулювання її економічного блоку стала «Велика депресія» США, яка тривала з 1929 до 1933 р.

Аналізуючи діалектичну взаємозалежність безпеки та небезпеки та їх філософські витоки, В. Пасічник дає таке визначення: «Безпека – це такий стан захищеності буття, цінностей та інтересів суб'єкта (об'єкта) безпеки від загроз та небезпек, за якого забезпечуються оптимальні умови його життєдіяльності, розвитку та самореалізації». Забезпечення безпеки відбувається шляхом дотримання необхідних параметрів (індикаторів) і норм, у рамках яких стабільно і збалансовано проходять усі наявні процеси¹³².

Таблиця 1. Типові складові національної безпеки¹³³

Назва	Опис
Політична безпека	Стан захищеності політичних інтересів особи, соціальних груп, держав від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також система заходів щодо забезпечення цієї захищеності. Здебільшого її ототожнюють з державною безпекою, проте її зміст значно ширший
Державна безпека	Захищеність державних інституцій, які є необхідними для виконання функцій з управління загальносуспільними справами. До них належать такі поняття, як державний суверенітет, територіальна цілісність, державний кордон, конституційний лад, державна влада, економічний, науково-технічний і оборонний потенціали
Економічна безпека	Стан захищеності національної економіки, що забезпечує здійснення економічного суверенітету й економічне зростання в умовах системи міжнародних взаємозв'язків
Соціальна безпека	Стан захищеності соціальних інтересів особи, соціальних груп та суспільства від загроз. Від соціальної безпеки залежать такі процеси, як забезпечення нормальних умов життя суспільства, недопущення деградації певних соціальних груп, а саме – виживання нації

В українській економічній енциклопедії С. В. Мочерного безпека пояснюється як стан, у якому певний суб'єкт захищений від різних загроз, та як наявність комплексу відповідних заходів для усунення таких загроз¹³⁴. З наведеного визначення простежується діалектична нерозривність безпеки та її загроз (тобто стану небезпеки).

Професори О. Б. Жихор та О. І. Барановський характеризують вісім етапів еволюції дефініції економічної безпеки¹³⁵ (Табл. 2) та наголошують, що поняття «економічна безпека» пройшло чимало переосмислень в економічній теорії у зв'язку зі зміною умов зовнішнього середовища і з урахуванням факторів, які визначають процеси управління.

Міжнародний комітет Червоного Хреста визначає економічну безпеку як стан людей, домогосподарств або громад, здатних покривати їхні основні потреби та неминучі витрати на сталий розвиток, урахуваючи фізіологічні вимоги, навколишнє середовище та переважаючі культурні стандарти.

¹³¹ Про національну безпеку України: Закон України № 2469–VIII від 21. 06. 2018 р.

¹³² Там само.

¹³³ Харламова Г. О. (2018) Рівень національної безпеки країни в системі сучасних гео економічних загроз: аналіз, оцінка, прогноз: монографія, 380 с.

¹³⁴ Мочерний С. В. (2000) Економічна енциклопедія, 863 с.

¹³⁵ Жихор О. Б. (2015) Економічна безпека, 467 с.

Таблиця 2. Періоди еволюції категорії «економічна безпека»¹³⁶

Період	Етапи еволюції категорії «економічна безпека»
1904 р.	Президент США Теодор Рузвельт вводить поняття «національна безпека»
1930-ті рр.	Світова криза. Економічна безпека стала предметом дослідження
1960-ті рр.	Розпад колоніальної системи. Формування концепції економічної безпеки
1970-ті рр.	Економічну безпеку розглядають як важливу складову національної безпеки
1985 р.	40-ва сесія Генеральної асамблеї ООН, ухвалення резолюції «Міжнародна економічна безпека»
1987 р.	42-га сесія Генеральної асамблеї ООН, прийнято «Концепцію міжнародної економічної безпеки»
1990-ті рр.	Економічну безпеку розглядають як критерій захищеності інформаційних ресурсів підприємства
Сучасний	Розгляд економічної безпеки через призму антикризового управління організації

Саме поняття економічної безпеки, яке в рамках окремої науки отримало назву «екосестейт», покликане займатися визначенням загроз економіці, їх джерел, потужності і спрямованості, з'ясуванням їх сутності, розробки заходів їх нівелювання.

У країнах Західної Європи концепція економічної безпеки формувалася на базі усвідомлення поняття «безпека», яке з'явилося наприкінці ХХ ст. і трактувалось як стан відсутності або нейтралізації загроз, небезпеки, а також створення умов та соціальних інститутів, що його забезпечують¹³⁷.

Нині існують різні підходи до трактування економічної безпеки. Її розглядають як процес задоволення суспільних потреб, захист національних інтересів держави, економічну стійкість і стабільність економічної системи, стан національної економіки, при якому держава не втрачає суверенітету, стан захищеності від певного виду загроз¹³⁸.

Пік досліджень сутності та особливостей економічної безпеки припадає на другу половину ХХ ст., коли її розглядали у політичному контексті. На 40-й сесії ООН у 1985 р. прийнято відповідну резолюцію, де визначено, що економічна безпека – такий стан, за якого народ може суверенно, без втручання і тиску зовні, визначати шляхи й форми свого економічного розвитку¹³⁹.

Тоді ж гарантії щодо забезпечення безпеки європейського континенту взяла на себе Організація з безпеки і співробітництва в Європі (далі ОБСЄ), однією з провідних функцій якої є економічна діяльність як фактор зміцнення національної безпеки 57 країн-учасниць¹⁴⁰. У Лісабонській декларації, яку було затверджено на саміті в 1996 р., визначено, що ОБСЄ повинна займатися виявленням ризиків для безпеки, породжуваних проблемами в економічній, соціальній та екологічній галузях, розглядаючи їх причини і можливі наслідки, а також привертати увагу відповідних міжнародних інститутів до необхідності вжити відповідних заходів для подолання зумовлених цими ризиками труднощів.

Отже, єдність цілей у досягненні національної безпеки, економічного добробуту населення і стійкості економічної системи стала неможливою без зміцнення економічної безпеки, до чого дійшли уряди більшості розвинених раїн світу.

Теорія економічної безпеки в сучасній Україні почала розвиватися на початку 1990-х рр. і базується на теоріях західних економістів. За визначенням Енциклопедії сучасної України, економічна безпека – це складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб населення і держави; протистояння дестабілізації дії чинників, які створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання¹⁴¹.

Про економічну безпеку йдеться в Законі України «Про національну безпеку України», де зазначено, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується

¹³⁶ Жихор О. Б. (2015) Економічна безпека, 467 с.

¹³⁷ Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Черняков М. М. (2003) Основи економічної безпеки, 236 с.

¹³⁸ Архирейська Н. В. (2013) Дослідження системних підходів щодо оцінки категорії «економічна безпека».

¹³⁹ Международная экономическая безопасность: резолюция ООН 40/173.

¹⁴⁰ Organization for Security and Co-operation in Europe.

¹⁴¹ Енциклопедія сучасної України. (2009).

на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо¹⁴². Тобто економічна безпека є невід'ємною складовою інших складових національної безпеки та запорукою економічного розвитку держави.

Еволюція теорії економічної безпеки відбувається в межах економічної політики, основними пріоритетами якої є забезпечення соціально-економічної та військово-політичної стабільності держави, збереження конституційних прав і свобод, що передбачає визначення економічної політики¹⁴³.

Наведені аспекти дефініції економічної безпеки в науковій літературі дозволяють зробити висновок про вплив таких передумов:

- варіативність рівня трактування економічної безпеки (державна, галузь чи конкретні підприємства);
- прояв економічної безпеки з урахуванням часового фактора (статичний чи динамічний);
- конкретні цілі, на досягнення яких спрямовують зусилля щодо зміцнення економічної безпеки (захист від загроз, мобілізація ресурсів, підвищення конкурентоспроможності, сталий розвиток підприємств).

Отже, підходи до трактування економічної безпеки підприємства можна звести до кількох напрямів (Рис. 1).

*Рис. 1. Варіативність теоретичних поглядів на дефініцію економічної безпеки
Джерело: систематизовано автором на основі критичного огляду літературних джерел*

Отже, система економічної безпеки підприємства – це сукупність залучених до безпекозабезпечувальних процесів суб'єктів і об'єктів безпеки, які взаємодіють і пов'язані в часі й просторі певними способами соціально-економічної взаємодії, зумовленими соціально-економічним статусом, цілями та функціями суб'єктів безпеки підприємства¹⁴⁴.

¹⁴² Про національну безпеку України: Закон України № 2469–VIII від 21. 06. 2018 р.

¹⁴³ Аванесова Н. Е. (2017) Аналітичний погляд на теорії забезпечення економічної безпеки, с. 99-107.

¹⁴⁴ Овчаренко Є. І. (2012) Система економічної безпеки підприємства: ознаки та принципи функціонування, с. 133-143.

З погляду Н. Аванесової, економічна безпека підприємства визначає здатність підприємства до розвитку, підвищення конкурентоспроможності продукції, підтримання її позицій на конкурентних ринках, а також характеризує силу й економічний потенціал підприємства для протидії негативному впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. Водночас економічна безпека компанії відображає умови її безпеки від будь-яких загроз, які досягаються завдяки використанню наявних і потенційних ресурсів компанії з метою забезпечення її безпечної роботи в довгостроковій перспективі¹⁴⁵. Такий зв'язок між категоріями та явищами економічної безпеки підприємства і його інноваційним розвитком зумовлює необхідність комплексного підходу до управління ними, оснований на розгляді їх як двох нерозривно пов'язаних та взаємно впливаючих один на одного важелів ефективності управління¹⁴⁶.

Отже, під економічною безпекою підприємства пропонуємо розуміти систему взаємозумовлених і взаємоузгоджених способів, інструментів та управлінських рішень, які, синтезуючись із наявним ресурсним потенціалом і включенням до складу об'єктів обліково-аналітичного забезпечення, дозволяють вчасно протидіяти ризикам, загрозам і флуктуаціям середовища функціонування підприємства, забезпечують його фінансову стійкість, сприяють розвитку його економічного потенціалу, зростанню конкурентних переваг та підвищенню якості інформаційного забезпечення управлінських процесів.

Пропонуємо виокремлювати такі компоненти економічної безпеки підприємств (Рис. 2).

Уважаємо, що лише за умови синергетичного підходу до управління кожною з наведених складових економічної безпеки підприємства на основі обліково-аналітичного забезпечення можливе досягнення поставлених цілей розвитку господарюючого суб'єкта на тактичному і стратегічному рівнях.

У процесі інтеграції у світовий економічний простір підприємства повинні враховувати багатомірність і неоднорідність глобальних перетворень. У закордонній монографії, що присвяченій дослідженню інформаційного прийняття рішень, Л. В. Титенко стверджує, що це можливо за умови побудови та підтримки інформаційної системи, яка дозволяє розглядати глобальні інформаційні вимоги та здійснювати належний моніторинг змін. Одним з інструментів задоволення потреб інформаційного суспільства є система бухгалтерського й аналітичного супроводу підприємства¹⁴⁷.

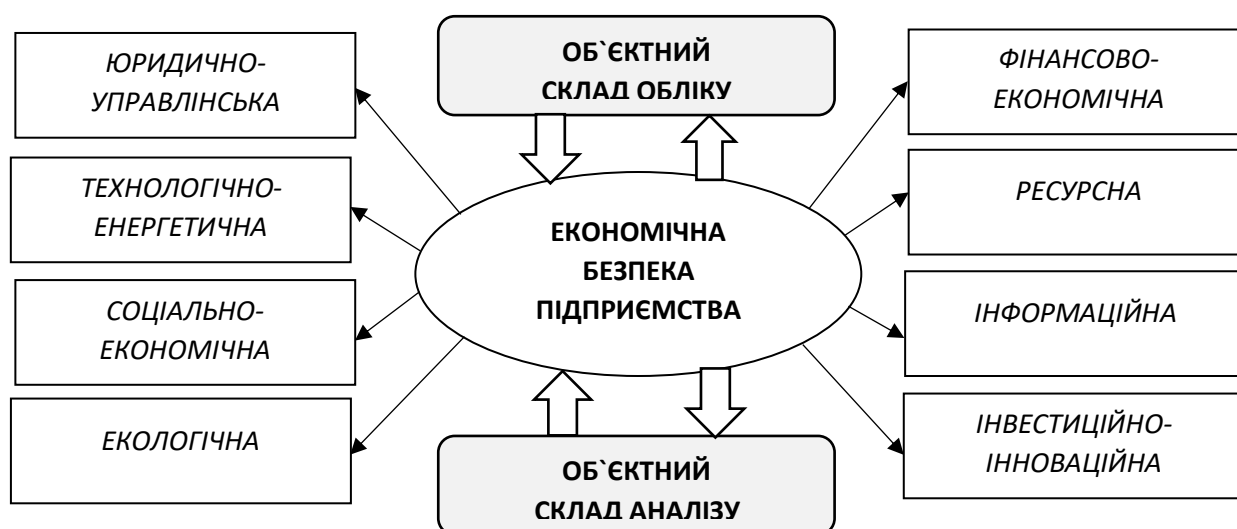

Рис. 2. Складові економічної безпеки підприємств як об'єкта обліково-аналітичного забезпечення

Джерело: розроблено автором.

¹⁴⁵ Аванесова Н. Е. (2017) Аналітичний погляд на теорії забезпечення економічної безпеки, с. 99-107.

¹⁴⁶ Волощук Л. О. (2014) Економічна безпека та інноваційний розвиток промислового підприємства: сутність та взаємозв'язок як об'єктів управління, с. 217-223.

¹⁴⁷ Tutenko L. (2018) Economic security as an element of strategic management system: accounting and analytical aspect, p. 309-318.

У дисертаційній роботі Р. Ф. Бруханського визначено, що розробка обліково-аналітичного забезпечення є важливим етапом у процесі побудови дієвої системи управління на сільськогосподарських підприємствах. На погляд автора, така система дозволить поєднати в єдину інформаційну систему підприємства інформацію про зовнішнє та внутрішнє середовища, при цьому враховуватимуться ризики діяльності підприємства в динамічному інституційному середовищі¹⁴⁸.

Цю думку підтримує професор В. В. Прядко, який зазначає, що обліково-аналітичне забезпечення повинно спрямовуватись на оцінювання діяльності підприємства, формування й надання релевантної інформації, оперативне реагування на зміни як зовнішнього, так і внутрішнього економічного середовища¹⁴⁹.

На нашу думку, достатньо інноваційним і сучасним є погляд Т. О. Тарасової: формування обліково-аналітичного забезпечення – це адміністративний бізнес-процес, який є пріоритетним серед інших і поєднує їх інформаційними коридорами, комунікаційними каналами та накопиченими знаннями (інтелектом)¹⁵⁰.

Науковці О. А. Лаговська, С. Ф. Легенчук, В. І. Кузь та С. В. Кучер зазначають, що облікова інформація характеризується не лише релевантністю, але й рядом інших характеристик, до яких слід віднести час виникнення, спосіб вираження, вплив на управлінський процес, характер обробки, спосіб узагальнення, рівень відкритості, етап утворення тощо і є основою, яку використовує управлінський персонал у процесі прийняття рішень¹⁵¹.

Дослідник А. А. Костякова висловлює думку, що сучасний бухгалтерський облік повинен орієнтуватися не стільки на зовнішніх користувачів інформації, скільки на задоволення потреб апарату управління підприємства. З цією метою виникає потреба посилити інформаційні функції обліку, організувати аналітичний облік, виходячи з потреб управління витратами¹⁵². Автори Н. М. Гудзенко та Т. Г. Китайчук вважають, що досягнення економічної безпеки підприємства можливе за умови, що система обліку сприятиме отриманню інформації операційного, тактичного і стратегічного характеру, застосуванню різних видів аналізу та аудиту, розширить обсяг інформаційних ресурсів про складові безпеки (ринкову, фінансову, правову тощо)¹⁵³.

Таким чином, доповнення предметно-об'єктного складу бухгалтерського обліку економічною безпекою в сучасних умовах є вимогою часу як у теоретичній, так і в практичній площині. Виокремлення цієї складової має відбуватися на основі конкретної теоретико-методологічної парадигми, яка розглядатиме обліково-аналітичне забезпечення в єдиному комплексі з економічною безпекою з урахуванням системи всіх дійсних та можливих чинників, ризиків і загроз, які на них впливають.

Отже, у процесі розробки методологічного підґрунтя обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою та виокремлення факторів, які на нього впливають, вирішальним є поглиблення змісту обліку з погляду теорії інституціоналізму, що стала невід'ємною складовою успішного розвитку економічно розвинених країн світу.

На нашу думку розгляд факторів, що формують економічну безпеку і, як наслідок, її обліково-аналітичне забезпечення, слід розглядати на рівні мікро-, мезо- та

---

¹⁴⁸ Бруханський Р. Ф. (2015) Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного менеджменту в сільському господарстві: теоретико-методологічні основи: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)», 468 с.

¹⁴⁹ Прядко В. В. (2018) Обліково-аналітичне забезпечення управління витратами, с. 265-270.

¹⁵⁰ Тарасова Т. О. (2017) Обліково-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком підприємств торгівлі: дис. ... д-ра екон. наук, 431 с.

¹⁵¹ Лаговська О. А., Легенчук С. Ф., Кузь В. І., Кучер С. В. (2017) Бухгалтерський облік в управлінні підприємством, 416 с.

¹⁵² Костякова А. А. (2017) Управлінський облік як джерело інформаційного забезпечення системи управління, с. 49-54.

¹⁵³ Гудзенко Н. М., Китайчук Т. Г. (2017) Роль обліку в забезпеченні економічної безпеки підприємств, с. 125-134.

макросередовища, які підлягають неодмінному впливу зовнішнього інституціонального середовища формальних і неформальних інститутів (Рис. 3).

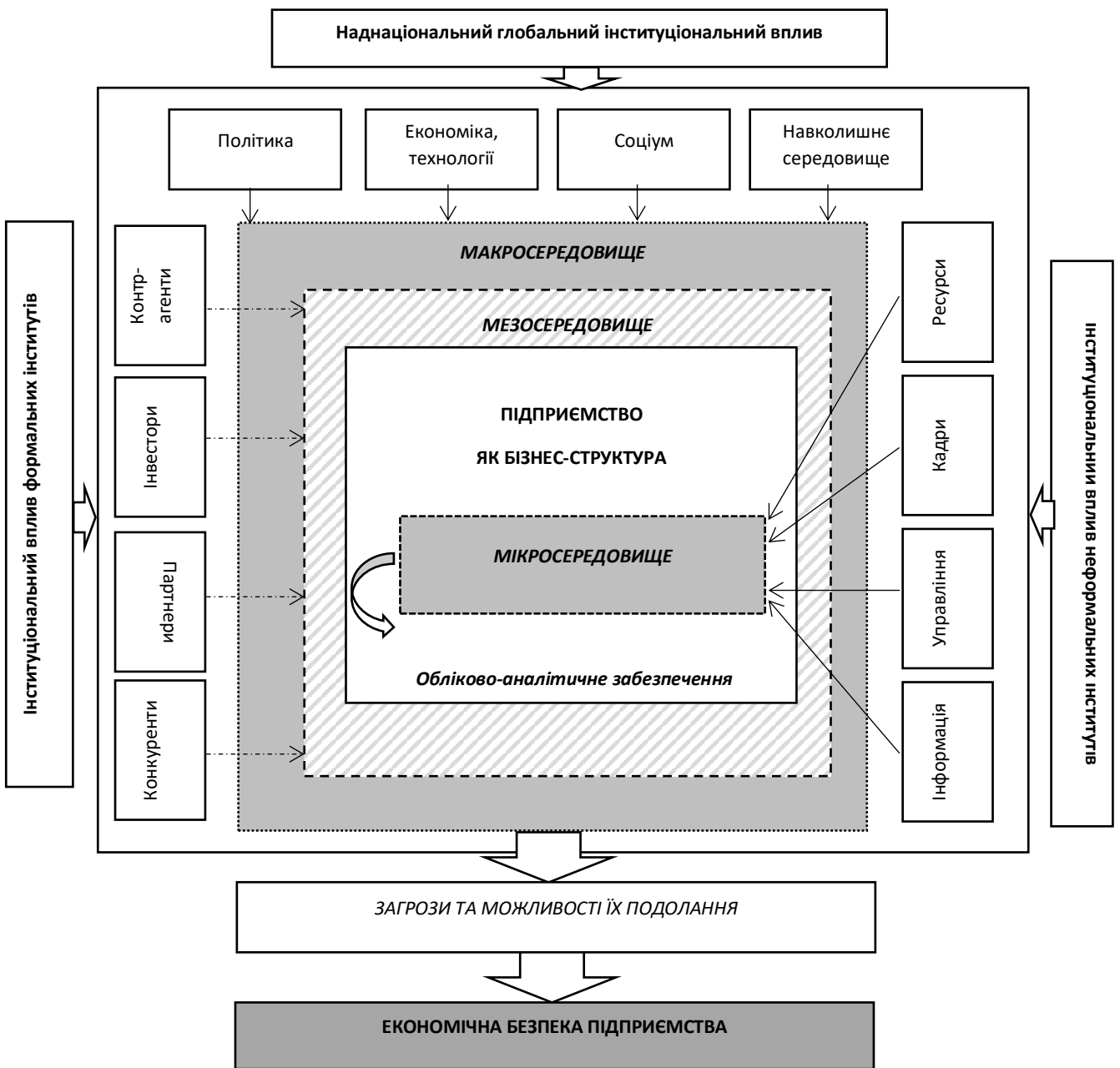

Рис. 3. Диференціація інституціональних факторів впливу на обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємств

Джерело: розроблено автором

Під макросередовищем розуміємо всі незалежні від підприємства фактори, які формують нормативно-правове поле та соціально-економічну спрямованість підприємницької діяльності конкретної країни; під мікросередовищем – сукупність факторів безпосереднього оточення підприємства, його конкурентів, контрагентів, наявних і потенційних інвесторів. Мікросередовище представлене факторами, які є елементами внутрішнього господарського механізму і коригування яких під силу самому підприємству.

Таким чином, під час аналізу характеру впливу факторів виокремлюється діалектична єдність рівня їх впливу і ступеня задоволення потреб кінцевих користувачів облікової інформації, урахування якої є важливим у процесі побудови архітектури обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою. Утім у процесі формування

теоретико-методологічної основи управління економічною безпекою на основі обліково-аналітичного забезпечення доцільно встановити і порівняти характер дії цих факторів.

Отже, багатуокладність і суперечливий зміст економічної безпеки й обліково-аналітичного забезпечення, як джерела інформаційного забезпечення управління нею, потребують більш глибокого аналізу природи факторів, основними рушійними складовими яких є ризики та загрози економічної безпеки.

Розробку та побудову ефективної системи управління підприємством спрямовано на досягнення стратегічної мети – отримання прибутку. При цьому «підприємство провадить діяльність в умовах мінливості та невизначеності під впливом різноманітних ризиків зі сторони зовнішнього і внутрішнього середовища. Комплексна система забезпечення економічної безпеки являє собою сукупність засобів, методів і заходів, направлених на здійснення якісного захисту інтересів господарюючого суб'єкта від внутрішніх та зовнішніх загроз, які могли б призвести до економічних втрат»¹⁵⁴.

Відомого ірландського економіста та банкіра Річарда Кантільйона вважають основоположником першої концепції підприємництва і, на думку багатьох учених, батьком терміна «підприємець», під яким він розумів людину, яка працює в умовах ризику, оскільки торговці, фермери та інші дрібні власники купують товар за відомою ціною, а продають – за невідомою, тобто діють в умовах ризику¹⁵⁵.

Основою для сталого розвитку, економічного зростання країни, забезпечення економічної незалежності держави тощо є створення і реалізація системи економічної безпеки держави та розроблення превентивних і реактивних заходів забезпечення відповідного рівня економічної безпеки на всіх рівнях господарювання, здійснення комплексної оцінки рівня економічної безпеки¹⁵⁶.

У загальному вигляді дослідження економічної безпеки на рівні підприємств вимагає подальшого аналізу з метою вивчення нових варіантів пошуку існування господарюючого суб'єкта в бізнес-середовищі. Остаточний вибір щодо використання того чи іншого підходу або окремих його складових залишається за кожним підприємством і залежить від таких факторів, як розвиток підприємства, види діяльності, амбіції власників та ін.

Загальновідомо, що ядром управління економічною безпекою є управління ризиками та загрозами, які здійснюють вплив на неї. Є підстави вважати, що обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою має співвідноситися з особливостями встановлення сутності, класифікацією та характером прояву ризиків як об'єктів обліково-аналітичного забезпечення.

Реалії початку ХХІ ст. дозволяють припустити, що загрози економічній безпеці набувають нової якості, більш деструктивної сили. Подібний поворот подій зумовлено рядом чинників. Найбільш поширені в науковій літературі фактори вчені об'єднали в такі групи:

1. економічна інтеграція країн, глобалізація (інтернаціоналізація) економічних відносин;
2. загострення політичних і воєнних конфліктів у світі, що суттєво підриває економічний та фінансовий стан країн;
3. значний ступінь «вторгнення» економіки в екологію;
4. наростання диференціації багатства та бідності;
5. підвищення залежності національних економік від зовнішніх боргів;
6. проявлення недобросовісної конкуренції та поглиблення рівня корумпованості влади.

Загрози являють собою один із численних деструктивних факторів безпеки, які постійно трансформуються, тобто протягом короткого проміжку часу вони можуть перетворюватись із реальних на потенційні, і навпаки. Тому необхідно не тільки протидіяти

¹⁵⁴ Яниогло А. (2015) Комплексная система обеспечения экономической безопасности предприятия, с. 69-79.

¹⁵⁵ Хизрич Р., Питерс М. (1992) Предпринимательство, или как завести собственное дело и добиться успеха, 160 с.

¹⁵⁶ Урба С. І. (2017) Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування, с. 22-25.

реальним загрозам, а також постійно працювати над виявленням потенційних та знешкоджувати їх на стадіях формування¹⁵⁷.

Досліджуючи теоретичні та практичні напрацювання провідних учених-економістів, варто відмітити, що поняття «ризик» є досить складним та багатоаспектним, і для досягнення поставлених цілей підприємства потрібно розробляти план з урахуванням ризиків. При цьому кінцевий результат буде мати ймовірнісний характер відповідно до впливу на майбутні економічні вигоди та економічні позиції підприємства.

Професор Г. Г. Кірейцев під ризиком розуміє усвідомлену можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного доходу, прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов господарської діяльності підприємства через несприятливі обставини¹⁵⁸.

Уточнюючи зміст поняття «ризик», Т. А. Жадан та Ю. В. Жадан виділили основні підходи до його розуміння¹⁵⁹:

- позитивні або негативні наслідки його впливу;
- ототожнюється з невизначеністю або її наслідками;
- відхилення фактичного показника від прогнозованого або заплановано, імовірність настання події.

Як справедливо зазначає Т. М. Корольок, дати єдине визначення поняття «ризик» досить складно, адже в кожній галузі економіки існують специфічні фактори, які визначають ризик цієї сфери. Також автор відмічає, що це поняття тісно пов'язане з імовірністю та невизначеністю, і робить висновок: «...в основі ризику лежить ймовірнісна природа ринкової діяльності і невизначеність ситуації при її здійсненні»¹⁶⁰.

У свою чергу науковці В. М. Крикунова та В. М. Фомішина зауважують, що ризик має зв'язок з невизначеністю, і розглядають його «як діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, що пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінити вірогідність досягнення бажаного результату, невдачі, відхилення від мети, що містяться у вірогідних альтернативах»¹⁶¹.

Слушним, на нашу думку, буде звернути увагу на визначення поняття «ризик» з точки зору науковців, що здійснюють практичну діяльність. Зокрема, асистент відділу продажу BASF Україна І. О. Горго відмічає взаємозв'язок ризику з імовірністю і зазначає, що «ризиком можна вважати ймовірність або можливість відхилення очікуваних результатів діяльності від реальних (втрати ресурсів, недоотримання доходів, мінливість або невпевненість у досягненні потенційних результатів) унаслідок несприятливих ситуацій, пов'язаних із невизначеністю, порушенням екосистем та соціосистем, проблемами, що виникають під час господарської діяльності підприємства в умовах неминучого вибору та відсутності комплексної системи управління ризиками на підприємстві»¹⁶².

На основі проведених досліджень науковці Р. Воронко та Н. Вовчик ризиками вважають «ситуативну характеристику діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, щодо якої існує ймовірність її настання із спричиненням негативних наслідків, проте за умови вжиття необхідних заходів вона може і не настати»¹⁶³.

¹⁵⁷ Білоусов Є. М. (2014) Щодо визначення поняття «економічна безпека», с. 100-102.

¹⁵⁸ Кірейцев Г. Г. (2017) Фінансовий менеджмент. 531 с.

¹⁵⁹ Жадан Т. А., Жадан Ю. В. (2018) Сучасні наукові підходи до розуміння економічного змісту поняття «ризик», с. 74-78.

¹⁶⁰ Корольок Т. М. (2017) Ризики: сутнісний аналіз, фактори, класифікація. Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств, с. 232-246.

¹⁶¹ Крикунова В. М., Фомішина В. М. (2017) Теоретичні засади управління ризиками підприємницької діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку аграрного сектора економіки України, с. 20-31.

¹⁶² Горго І. О. (2018) Ризики як ключовий об'єкт управлінської діяльності аграрних підприємств, с. 288-298.

¹⁶³ Воронко Р., Вовчик Н. (2018) Управління ризиками і концепція ризик-орієнтованого внутрішнього контролю, с. 25-31.

Учені О. В. Шишкіна і С. М. Журман на основі аналізу наукових праць дійшли висновку, що серед низки визначень ризику як економічної категорії можна виділити спільні ознаки, а саме: основою та першопричиною виникнення ризику є невизначеність зі сторони зовнішнього і внутрішнього середовища; оцінка ризиків пов'язана з певними складнощами; фактори впливу на ризик мають щільний зв'язок один з одним¹⁶⁴.

У контексті визначення феномена «ризик» професор І. О. Бланк розуміє потенційну, чисельно вимірну можливість втрати активів підприємством; при цьому, на погляд автора, поняттям ризику характеризується невизначеність, пов'язана з можливістю виникнення несприятливих ситуацій і наслідків для підприємства¹⁶⁵.

Використовуючи методикку конструювання категоріального апарату економічної науки на прикладі поняття «підприємницький ризик», науковці А. Старостіна і В. Кравченко вивели практичну формулу підприємницького ризику, яка виглядає так: ризик невиконання плану або конкретного завдання того чи іншого підрозділу підприємства внаслідок можливої події¹⁶⁶. Дослідник К. І. Оксенюк під підприємницьким ризиком розуміє «ймовірність настання несприятливих подій у процесі виробничої, збутової чи фінансової діяльності, в результаті яких суб'єкти господарювання можуть зазнати збитків, витрат, недоотримати доходи»¹⁶⁷. Дещо схожий результат впливу підприємницького ризику на господарську діяльність підприємства визначають І. М. Михайловська і К. І. Квасницька. На їхню думку, підприємницький ризик потрібно трактувати як загрозу виникнення не передбачуваних планами і прогнозами матеріальних та фінансових утрат і збитків або недоотримання доходів у ході здійснення підприємницької діяльності¹⁶⁸. С. Б. Березіна розуміє підприємницький ризик як «економічну категорію, що кількісно (та й якісно) виражається в невизначеності результату наміченої до здійснення підприємницької діяльності і відображає ступінь неуспіху (або успіху) діяльності підприємця (фірми) порівняно із заздалегідь запланованими результатами внаслідок об'єктивно існуючої невизначеності»¹⁶⁹.

У контексті дослідження природи підприємницького ризику О. А. Вишневська зауважує, що фундаментальне значення має зв'язок ризику і прибутку. Досягнення навіть звичайної норми прибутку завжди пов'язане з більшим чи меншим ризиком. Ми поділяємо думку автора, що нульовий ризик забезпечує найнижчий дохід, а за найвищого ризику прибуток має найбільш високе значення¹⁷⁰. Дослідник Т. І. Олійник стверджує: «ризики тим більші, чим більшим є шанс отримати прибуток. Вони утворюються внаслідок відхилення реальних даних від оцінки сучасного стану і майбутнього розвитку»¹⁷¹. При цьому автор відмічає, що менеджменту підприємства необхідно здійснювати зважену та реальну оцінку можливих ризиків.

Вивчаючи природу виникнення ризиків, науковці К. Д. Семенова і К. І. Тарасова вважають за доцільне визначити підприємницький ризик як «економічну категорію, яка характеризує об'єктивно-суб'єктивну природу існування ситуації невизначеності, що

---

¹⁶⁴ Шишкіна О. В., Журман С. М. (2018) Систематизація наукових підходів розуміння природи ризику, с. 155-163.

¹⁶⁵ Бланк І. А. (2004) Управление финансовой безопасностью предприятия, 784 с.

¹⁶⁶ Старостіна А., Кравченко В. (2011) Сутність та практичне застосування методик конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик»). С. 5–10.

¹⁶⁷ Оксенюк К. І. (2019) Систематизація класифікаційних ознак підприємницького ризику, с. 328-330.

¹⁶⁸ Михайловська І. М., Квасницька К. І. (2010) Теоретичні засади управління підприємницькими ризиками в сучасних умовах господарювання, с. 279-282.

¹⁶⁹ Березіна С. Б. (2018) Ризики як небезпека явищ і подій суспільства, с. 47-54.

¹⁷⁰ Вишневська О. А. (2016) Аналіз змісту та наукові підходи до визначення сутності підприємницького ризику, с. 64-67.

¹⁷¹ Олійник Т. І. (2018) Ризик-менеджмент – чинник забезпечення економічної безпеки підприємств і стабільного розвитку України, с. 115-118.

супроводжує всі сфери функціонування господарюючого суб'єкта, та ймовірність отримання підприємством несприятливого результату у вигляді збитку»¹⁷².

Будь-який ризик, у тому числі і підприємницький, формується під дією низки факторів, які саме і впливають на виникнення невизначеності результатів у процесі здійснення господарської діяльності. Дослідник О. А. Вишневська визначила два головних критерії, за якими здійснюють класифікацію факторів: за джерелом виникнення (зовнішні та внутрішні) та за ступенем впливу (фактори прямої та непрямої дії)¹⁷³. Науковець І. Р. Удуд фактори впливу на підприємницький ризик класифікує на об'єктивні (екзогенні) та суб'єктивні (ендогенні)¹⁷⁴.

Як зазначає Н. І. Дорош, «підприємницький ризик – ризик, який впливає на господарські операції і потенційні результати діяльності підприємства». Автор виділяє такі фактори впливу на підприємницький ризик: економічний клімат, технологічний процес, конкуренція, складність ведення бізнесу, географічне розташування¹⁷⁵.

Уважаємо, що з економічного погляду під ризиками слід розуміти набір загроз невизначеності, волатильності та нестабільності параметрів виробничих, технологічних і фінансово-результативних напрямів діяльності підприємств, які можуть суттєво знижувати рівень економічної безпеки і вимагають обов'язкового розкриття крізь призму об'єктів обліково-аналітичного забезпечення управлінських процесів.

Проведений аналіз наукових праць дозволяє висунути гіпотезу про складність і неоднозначність феномена ризиків економічної безпеки, установлення сутності яких має супроводжуватися всеохоплюючою їх класифікацією. Погляди вчених на неї суттєво різняться. На думку І. В. Чуприни, здійснювати групування ризиків можна з використанням різних класифікаційних ознак (причини і сфери виникнення; етапи господарювання; масштаби; ступінь допустимості; види господарської діяльності; тривалість дії; можливість страхування й ін.)¹⁷⁶. Як зазначає М. В. Рета, «ідентифікація та класифікація ризиків є першим кроком до зниження ентропії та початку процесу управління ними. На сьогоднішній день існує понад 150 видів класифікацій щодо ризику ...»¹⁷⁷. Під класифікацією ризиків І. М. Посохов розуміє систему, що «побудована на підґрунті певних ознак та критеріїв, які дозволяють об'єднати ризики у більш загальні поняття, визначити їх місце у виробничо-комерційній діяльності підприємства та класифікувати»¹⁷⁸.

Дослідник І. Федулова вважає, що «класифікація ризиків дозволяє розкрити їх належність до різних видових груп завдяки основним відмінним рисам, що можуть описати досліджуваній об'єкт. Таким чином, її потрібно розглядати як стандартну мову опису досліджуваного об'єкта»¹⁷⁹.

Дослідивши різні підходи до класифікації ризиків, О. В. Фоміна і О. М. Гончарук пропонують такі класифікаційні ознаки ризиків¹⁸⁰:

1. За фактором, що зумовлює виникнення ризиків: зовнішні (ринок, нормативно-правова база, конкуренти) і внутрішні (фінансові ризики, комерційні ризики, кадрові ризики).
2. За типом впливу на діяльність підприємства: ризики втрат; ризики мінливості.

¹⁷² Семенова К. Д., Тарасова К. І. (2017) Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання. 234 с.

¹⁷³ Вишневська О. А. (2016) Аналіз змісту та наукові підходи до визначення сутності підприємницького ризику, с. 64-67.

¹⁷⁴ Удуд І. Р. (2014) Ризики діяльності та шляхи запобігання банкрутству туристичних підприємств, с. 120-125.

¹⁷⁵ Дорош Н. І. (2017) Оцінювання ризиків при проведенні аудиту, с. 40-47.

¹⁷⁶ Чуприна І. В. (2012) Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності, с. 187-194.

¹⁷⁷ Рета М. В. (2017) Класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності та їх відображення у системі бухгалтерського обліку, с. 196-201.

¹⁷⁸ Посохов І. М. (2012) Аналіз існуючих підходів до класифікації ризиків, с. 67-76.

¹⁷⁹ Федулова І. (2017) Ідентифікація господарських ризиків, с. 89-103.

¹⁸⁰ Фоміна О. В., Гончарук О. М. (2015) Оцінка ризиків підприємства в системі обліку, с. 67-70.

У дисертаційній роботі І. М. Вигівської здійснено аналіз підходів до класифікації ризиків діяльності підприємств для цілей бухгалтерського обліку. Науковець поділяє господарські ризики на підприємницькі ризики, ризики непідприємницької діяльності та ризики, притаманні будь-яким видам і формам діяльності суб'єкта господарювання¹⁸¹.

У зв'язку з викладеним вище підсумуємо, що вихідним деструктивним фактором зниження рівня економічної безпеки є ризики і загрози зовнішнього та внутрішнього середовища, які класифікують за низкою критеріїв (Табл. 3).

Варто відмітити, що ризики відіграють вирішальну роль у системі економічної безпеки підприємства. Вивчаючи ступінь впливу ризиків на господарську діяльність підприємства, потрібно враховувати низку факторів, зокрема виробничий напрям підприємства, кон'юнктуру ринку, конкурентні переваги та ін.

Науковець Г. О. Ткачук вважає, що економічна безпека підприємства, захист фінансово-економічних інтересів мають чітку взаємозалежність з необхідністю своєчасної ідентифікації зовнішніх та внутрішніх ризиків, що забезпечить прийняття термінових заходів щодо їх ліквідації або зниження тиску¹⁸². При цьому О. О. Сосновська під основною метою економічної безпеки підприємства розуміє «забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах виникнення потенційних загроз та ризиків на основі ефективного формування та використання його корпоративних ресурсів у різних функціональних сферах»¹⁸³.

Таблиця 3. Класифікація ризиків у системі управління підприємствами

Критерій класифікації	Види ризиків
За видами діяльності підприємства	виробничий
	фінансовий
	комерційний
	інвестиційний
	валютний
	юридичний
	інноваційний
Залежно від можливого результату	чистий
	спекулятивний
За сферою походження	соціально-політичний
	адміністративно-законодавчий
За причинами виникнення	природно-екологічний
	географічний
	геополітичний
	ризик невпевненості в майбутньому
	ризик нестачі інформації
За ступенем обґрунтованості прийняття ризику	суб'єктивний
	обґрунтований
	частково обґрунтований
	авантюрний
За відповідністю допустимим межам	допустимий
	критичний
	катастрофічний
За ступенем впливу під час реалізації ризику	негативний
	нульовий
	позитивний
За можливістю прогнозування	прогнозований
	форс-мажорний
	непрогнозований

Джерело: систематизовано на основі¹⁸⁴

¹⁸¹ Вигівська І. М. (2010) Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: автореф. дис. ... канд. екон. наук, 23 с.

¹⁸² Ткачук Г. (2015) Ідентифікація економічних ризиків в обліково-аналітичній системі підприємства, с. 80-88.

¹⁸³ Сосновська О. О. (2018) Синтез методологічних підходів як основа пізнання сутності економічної безпеки підприємства, с. 207-220.

¹⁸⁴ Назарчук Т. В., Косіюк О. М. (2016) Менеджмент організацій, 560 с.

Складові економічної безпеки пов'язані між собою функціонально та мають різний ступінь впливу на рівень безпеки. Тому, на погляд Р. М. Скриньковського, у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства слід установлювати, аналізувати й оцінювати ризики і загрози кожної функціональної складової з метою їх попередження та протидії¹⁸⁵.

У контексті розкриття змісту поняття «економічна безпека» Ю. М. Барташевська зазначає, що це комплекс заходів, який забезпечує розвиток підприємства в умовах невизначеності та ризику інвестиційної діяльності¹⁸⁶. Ми вважаємо, що необхідно доповнити це визначення, адже на економічну безпеку впливають усі типи ризиків як системного (динамічного), так і несистемного характеру.

Науковець О. В. Ілляшенко для аналізу виявлених небезпек діяльності підприємства пропонує використовувати показник «рівень ризику небезпеки». Значення цього показника розраховують для об'єктів системи економічної безпеки підприємства і під час експертиз й важливих управлінських рішень; природу показника «рівень ризику небезпеки» пояснено з використанням антиномних понять «небезпека – безпека»¹⁸⁷.

Дослідження Л. М. Христенко ґрунтуються на загрозах як концептуальній складовій забезпечення економічної безпеки підприємства. Проте автор уважає, що додавання параметра ризику безпеки дозволить категорії «економічна безпека» набути управлінського характеру, і зазначає: «одночасно з реактивною поведінкою, спрямованою на подолання результатів впливу явних загроз, застосовувати методи превентивного (попереджувального) управління задля зниження ризику можливих (потенційних) втрат від дії загроз економічному стану й розвитку підприємства»¹⁸⁸.

Відповідно до цього підсумуємо, що управління ризиками – це складна і динамічна галузь економічної науки, яка склалася як об'єктивний процес, покликаний запобігти ймовірним негативним (деструктивним) наслідкам впливу різноманітних економічних явищ та процесів на стан і кінцеві результати підприємницької діяльності.

Далі з'ясуємо особливості побудови системи управління ризиками з погляду обліково-аналітичного забезпечення, на яке покладено місію вчасної ідентифікації, оцінки та відображення ризиків як об'єкта обліку, аналізу і контролю, що є підставою для прийняття ефективних управлінських рішень щодо зміцнення економічної безпеки. Наголосимо, що саме бухгалтерський облік, аналіз і контроль забезпечують методологічну основу управління складними процесами операційної діяльності, надають користувачам достовірну та неупереджену інформацію про факти господарського життя, здатні вплинути на рівень економічної безпеки і ступінь загроз від ризиків різних видів діяльності.

Згідно з цим керівництво підприємства має враховувати і своєчасно реагувати на загрози і небезпеки, що можуть зумовити негативні наслідки для його діяльності. Основою для прийняття таких рішень є бухгалтерський облік. При цьому рішення керівників мають бути підкріплені теоретичними розробками з обґрунтуванням їх практичного застосування¹⁸⁹.

На етапі формування чи так званого «зародження» підприємницького ризику важливо ідентифікувати загрозу як об'єкт бухгалтерського обліку, який синтезує понад 80% інформації, що циркулює на підприємстві.

---

¹⁸⁵ Скриньковський Р. М. (2015) Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики, с. 414-418.

¹⁸⁶ Барташевська Ю. М. (2016) Економічна безпека підприємства: фактор впливу та шляхи забезпечення, с. 189-194.

¹⁸⁷ Ілляшенко О. В. (2016) Використання показника «рівень ризику небезпеки» як критерію у прийнятті рішення в службі економічної безпеки підприємства, с. 42-48.

¹⁸⁸ Христенко Л. М. (2016) Значення небезпек, загроз і ризиків у формуванні витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства, с. 175-181.

¹⁸⁹ Королюк Т. М. (2017) Ризики: сутнісний аналіз, фактори, класифікація. Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств, с. 232-246.

Чітке тлумачення понять, оцінки, методики розподілу витрат і визначення фінансового результату посилить систему бухгалтерського обліку, що уможливить ефективне використання ресурсів, стабільність розвитку підприємства, дозволить своєчасно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози, і в цілому стане запорукою забезпечення економічної безпеки підприємства.

Ефективність управління підприємством у ризик-орієнтованому середовищі ґрунтується на інформаційному забезпеченні. Ми поділяємо думку М. В. Якименко, яка у своїй дисертаційній роботі зазначає: «система бухгалтерського обліку може одночасно виступати як інформаційною складовою системи ризик-орієнтованого управління, надаючи управлінському персоналу інформацію, яка є своєрідним індикатором існування ризику господарської діяльності, так і самою бути джерелом появи господарських ризиків, що пов'язано з її неефективною організацією та некомпетентністю працівників бухгалтерської служби»¹⁹⁰.

Згодні з Н. А. Мазур у тому, що чітке розуміння змісту поняття «ризик» для цілей бухгалтерського обліку дозволяє виявити загрози у процесі господарської діяльності підприємства і відобразити в обліку негативні наслідки впливу економічних ризиків, що сприятиме вдосконаленню системи управління підприємством в умовах ризику¹⁹¹.

Результати впливу ризиків на діяльність підприємства (збиток, прибуток) формують єдину систему облікового забезпечення і здійснюють прямий вплив на фінансову діяльність підприємства.

Як зазначає професор Л. В. Гнилицька, «бухгалтерський облік виступає найповнішим джерелом інформації про внутрішнє середовище та зовнішнє оточення підприємства, а відтак в системі рахунків бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності знаходять відображення події, пов'язані з ризиками та наслідками їх впливу»¹⁹².

Науковці Н. В. Чебанова, Т. І. Єфіменко та В. М. Орлова вважають, що важливою умовою успіху управління підприємством є визначення природи ризиків, і окремо виділяють «бухгалтерський ризик». Під ним слід розуміти ризик недостовірності обліку і звітності, тобто ризики, що несуть загрозу для якості звітної інформації, а відповідно і для якості прийняття на її основі управлінських рішень¹⁹³. І. В. Чібісова та Б. В. Левчунь наводять таке трактування поняття бухгалтерського ризику: «ймовірність невігідного, несприятливого фінансового результату для підприємства внаслідок нечіткого відображення фактів господарської діяльності, невідповідності облікової політики, що застосовується на підприємстві»¹⁹⁴.

Поява бухгалтерського ризику пов'язана з фактом накопичення, узагальнення та реєстрації облікової інформації про активи підприємства, власний капітал і зобов'язання, здійснення оцінки й узагальнення її в єдиному грошовому вимірнику, недотримання принципу повного висвітлення інформації в бухгалтерській звітності. Заслугує на увагу думка науковців П. Й. Атамас, О. П. Атамас та Г. О. Крамаренко, що підприємство повинне жорстко регламентувати облікові процедури для ідентифікації ризиків за допомогою якісно розробленої облікової політики. Автори додають, що «для зменшення загрози бухгалтерських ризиків важливо своєчасно і якісно проводити періодичні інвентаризації засобів підприємства та його розрахунків, документальні ревізії, застосовувати процедури внутрішнього і зовнішнього (незалежного) аудиту»¹⁹⁵.

¹⁹⁰ Якименко М. В. (2016) Бухгалтерський облік формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління: дис. ... канд. екон. наук, 258 с.

¹⁹¹ Мазур Н. А. (2014) Класифікація ризиків аграрного підприємства для цілей бухгалтерського обліку.

¹⁹² Гнилицька Л. В. (2014) Інформаційне забезпечення ризиками підприємницької діяльності: обліковий аспект, с. 88-100.

¹⁹³ Чебанова Н. В., Єфіменко Т. І., Орлова В. М. (2016) Методичні підходи до ідентифікації ризиків бухгалтерського обліку за податковими різницями, с. 193-198.

¹⁹⁴ Чібісова І. В., Левчунь Б. В. (2016) Бухгалтерський облік як інструмент управління ризиками на підприємстві, с. 81-85.

¹⁹⁵ Атамас П. Й., Атамас П. О., Крамаренко Г. О. (2016) Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємництва, с. 60-69.

До ризиків системи бухгалтерського обліку Б. А. Засадний відносить¹⁹⁶:

- ризик правильності визначення оцінки, під яким слід розуміти правильність ідентифікації загроз, а також установлення кількісних та якісних взаємозв'язків між певними факторами;
- ризик правильності вибраних процедур, що означає процес вибору та використання процедур, спрямованих на зменшення підприємницьких ризиків;
- ризик прозорості як невизначеність публікування всієї інформації про компанію, необхідної зацікавленим сторонам для прийняття управлінських рішень;
- ризик фінансової звітності як невизначеність якості достовірної інформації, якій можна довіряти.

Як зазначає дослідник Т. М. Королюк, для класифікації ризиків у системі бухгалтерського обліку побудовано трирівневу систему, яка дозволить ідентифікувати причини виникнення ризиків та розробити систему управління ними. Автор визначає такі складові системи: елемент (ризик господарських засобів, ризик джерел формування господарських засобів та ризик господарських процесів); підсистема (ризик операційної діяльності, ризик фінансової діяльності та ризик іншої діяльності); система (ризик підприємства)¹⁹⁷.

Проведений науковцем І. А. Деруном критичний аналіз сутності ризику в бухгалтерському обліку дозволив запропонувати класифікацію ризиків саме за видовою ознакою¹⁹⁸:

- ризик операційної діяльності (загроза збитків від основного виду діяльності, неефективна реалізація функцій внутрішньогосподарського контролю, судові позови контрагентів чи клієнтів, зміни в нормативно-правовій базі та інші зовнішні фактори);
- ринкові ризики (коливання на валютному ринку, ринку цінних паперів);
- ризики, пов'язані з організацією системи бухгалтерського обліку на підприємстві (ризик, пов'язані з рішеннями, які впливають із наказу про облікову політику підприємства, посадових інструкцій головного бухгалтера, положення про департамент бухгалтерії тощо);
- ризики, пов'язані із суб'єктивним судженням бухгалтера щодо реєстрації господарських операцій, які не регулюються П(С)БО чи МСБО (IAS);
- ризики, пов'язані з державним регулюванням бухгалтерського обліку.

Результати аналізу літературних джерел дозволяють згрупувати зовнішні та внутрішні загрози системи бухгалтерського обліку, які можуть негативно вплинути на безпеку підприємства (Рис. 4).

Згідно з цією тезою пропонуємо враховувати згадані обставини через реалізацію триетапної теоретико-методологічної платформи управління ризиками економічної безпеки через посилення об'єктних можливостей обліково-аналітичного забезпечення (Рис. 5).

Відповідно до цього першим етапом реалізації ризик-менеджменту є ідентифікація ризиків, яка являє собою процес виявлення, дослідження та опису ризиків, що можуть вплинути на досягнення цілей організації в рамках інтегрованої системи менеджменту. Цей процес включає виявлення джерел ризиків, дослідження подій, їх причин і можливих наслідків. Перелік повинен бути максимально повним, адже неідентифіковані ризики можуть становити суттєву небезпеку для досягнення поставлених цілей, зумовлювати втрату контролю над процесами і призвести до втрати перспективних можливостей¹⁹⁹.

З погляду логічності та послідовності взаємозв'язку між ідентифікацією ризиків та наступним етапом реалізації ризик-менеджменту – обліково-аналітичним забезпеченням, у нашому дослідженні виокремлюємо стратегічні, фінансові, операційні ризики та ризики

¹⁹⁶ Засадний Б. А. (2016) Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління підприємством, с. 146-149.

¹⁹⁷ Королюк Т. М. (2017) Ризики: сутнісний аналіз, фактори, класифікація. Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств, с. 232-246.

¹⁹⁸ Дерун І. А. (2016) Ідентифікація ризиків у системі бухгалтерського обліку підприємства, с. 97-100.

¹⁹⁹ Федулова І. (2017) Ідентифікація господарських ризиків, с. 89-103.

діджиталізації (Рис. 6). Разом з тим ідентифікацію стратегічних і операційних ризиків зумовлено природою економічної безпеки; фінансові ризики ми пов'язуємо з ризиками викривлення та недостовірного розкриття показників фінансової звітності, а ризики діджиталізації – зі стрімким процесом розвитку ІТ-технологій та їх усебічним використанням у бухгалтерському обліку й економічному аналізі.

*Рис. 4. Загрози економічній безпеці в системі бухгалтерського обліку
Джерело: розроблено автором*

Наступним етапом реалізації ризик-менеджменту економічної безпеки є обліково-аналітичне забезпечення, яке передбачає розгляд ідентифікованих ризиків крізь призму об'єктних можливостей бухгалтерського обліку та економічного аналізу. Специфічність і різносторонність кожної складової ризиків впливають на всі без винятку складові активів, власного капіталу, зобов'язань та господарських процесів. Саме тому ризик-менеджмент вимагає застосування безпекоорієнтованої облікової політики, яка матиме на меті зміцнення економічної безпеки підприємства через ефективну систему інформаційного забезпечення управлінських процесів.

Заключним етапом управління ризиками є прийняття і реалізація управлінських рішень, які сприятимуть як задоволенню потреб користувачів інформації, так і досягненню належного рівня зовнішньої та внутрішньої економічної безпеки підприємств.

Отже, запропонована теоретико-методологічна платформа дозволяє досягти чотирьох найважливіших функцій, які покладено на обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки та ризик-менеджменту. На думку Л. В. Титенко, вони є такими:

- 1) інформаційна функція, що надає інформацію про рівень економічної безпеки, вплив ключових загроз і ризиків внутрішніх та зовнішніх суб'єктів безпеки;
- 2) бухгалтерська функція, яка передбачає реєстрацію всіх фактів господарської діяльності;

3) функція контролю, що дозволяє перевіряти первинну інформацію обліку, контролювати ефективність суб'єктів безпеки;

4) аналітична функція, що дозволяє проводити ретроспективний, поточний і стратегічний аналіз на основі первинної облікової інформації²⁰⁰.

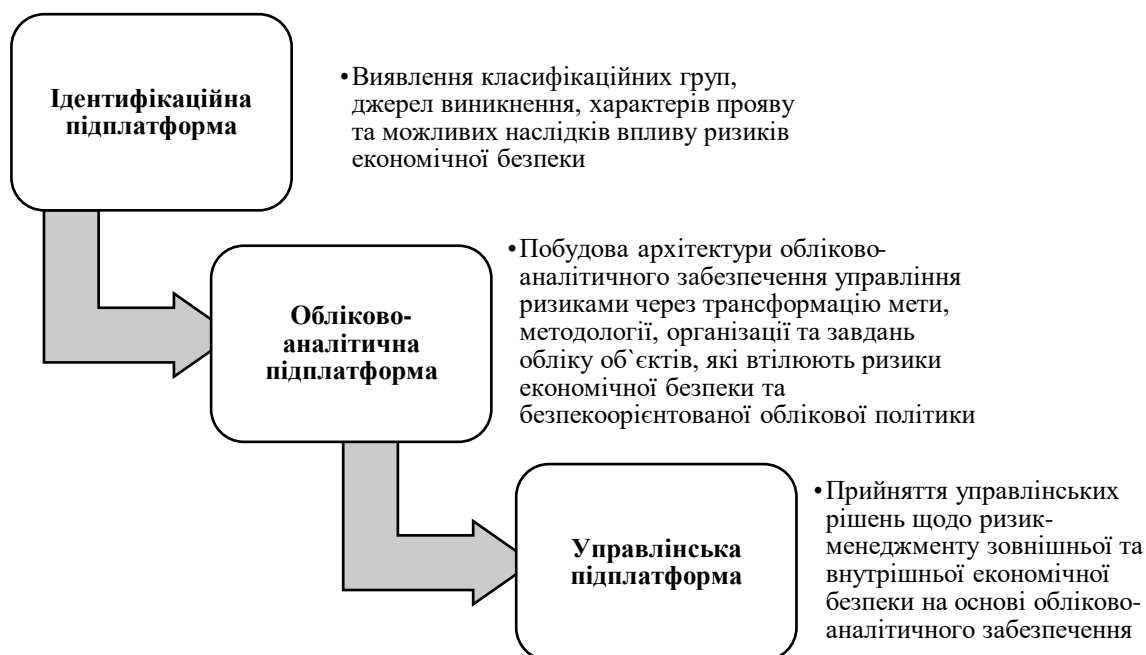

Рис. 5. Диференціація рівнів реалізації теоретико-методологічної платформи управління ризиками економічної безпеки

Джерело: розроблено автором

Вище йшлося про те, що виміряти (оцінити) підприємницький ризик дуже складно, саме тому він безпосередньо не може бути об'єктом обліку. Дослідник І. М. Вигівська вважає, що система бухгалтерського обліку може фіксувати лише його ймовірні та дійсні наслідки (негативні та позитивні), а також відображати результати управління ризиками підприємницької діяльності (заходи ризик-менеджменту)²⁰¹. Саме тому в системі обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами важливо аналізувати взаємозв'язок між видами ризиків та об'єктами обліку, на які вони впливають, і статтями фінансової звітності, які такі об'єкти репрезентують.

Мультимедійна епоха розвитку світового господарства безпосередньо формує трансформаційні передумови для модифікації бухгалтерського обліку, який поки що розглядають як інструмент інформаційного забезпечення управлінських процесів і відповідне «мистецтво» успішного ведення бізнесу. Як справедливо зауважив академік В. М. Жук, «сучасний світ, глобальні кризи вимагають від економічної науки і практики більшого. У вирішенні цього завдання, резервом є активізація потенціалу науки й практики бухгалтерського обліку. Важливо, щоб розвиток бухгалтерського обліку враховував і базувався не тільки на власних, а й суміжних сучасних економічних теоріях. Чим доповнював і поглиблював пошук нових орієнтирів розвитку світової економіки»²⁰².

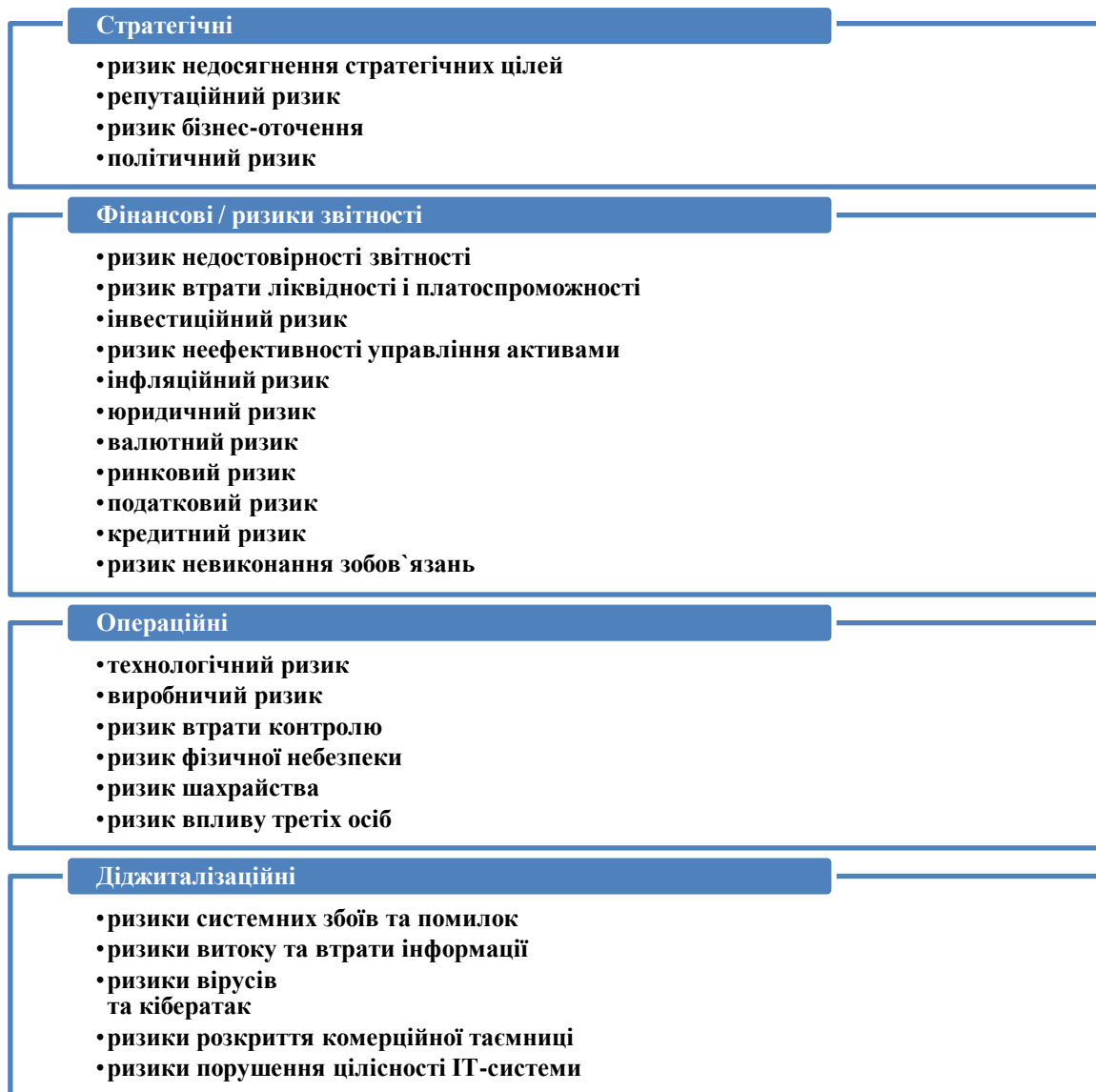
Нині назріла необхідність трансформації мети, методології та завдань обліку, на важливості чого наголошують багато науковців. Щодо цього показовою є думка не лише провідних учених-економістів, а й рівень розвитку нормативно-правового регулювання з

²⁰⁰ Tytenko L. (2018) Economic security as an element of strategic management system: accounting and analytical aspect, с. 309-318.

²⁰¹ Вигівська І. М. (2010) Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: автореф. дис. ... канд. екон. наук, 23 с.

²⁰² Жук В. М. (2018) Розвиток теорії бухгалтерського обліку: інституціональний аспект, 408 с.

питань розвитку бухгалтерського обліку. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства²⁰³.

*Рис. 6. Диференціація ризиків у контексті побудови платформи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємств
Джерело: розроблено автором*

Тобто у фокусі головного нормативного документа, який регламентує облік в Україні, є передусім зовнішні користувачі та орієнтація на оцінку фінансового стану підприємств. Цей нормативно-правовий акт зумовив традиційний підхід, за якого завдання бухгалтерського обліку в українській практиці розділяють згідно з його функціональною структурою і виокремлюють такі елементи:

- забезпечення всіх зацікавлених зовнішніх і внутрішніх користувачів достовірною, доречною та своєчасною інформацією про активи, власний капітал, зобов'язання та господарські процеси;

²⁰³ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996–XIV від 16. 07. 1999 р., зі змінами та доповненнями.

- дотримання вітчизняного законодавства щодо обліку і звітності;
- виявлення, вимірювання, реєстрація господарських операцій;
- систематизація та узагальнення економічної інформації про основні господарські процеси;
- систематичний контроль за збереженістю майна підприємства;
- сприяння виявленню невикористаних резервів та упущених можливостей;
- забезпечення ретроспективного та підсумкового аналізу і контролю за релевантною інформаційною базою тощо.

Отже, трансформацію обліку вбачаємо в триєдності трансформації мети, методології та організації, які зумовлюють необхідність модифікації завдань бухгалтерського обліку і забезпечують належний рівень економічної безпеки підприємств. Це сприяє сталому розвитку і підприємств на мікрорівні, і національної економіки держави на макрорівні (Рис. 7).

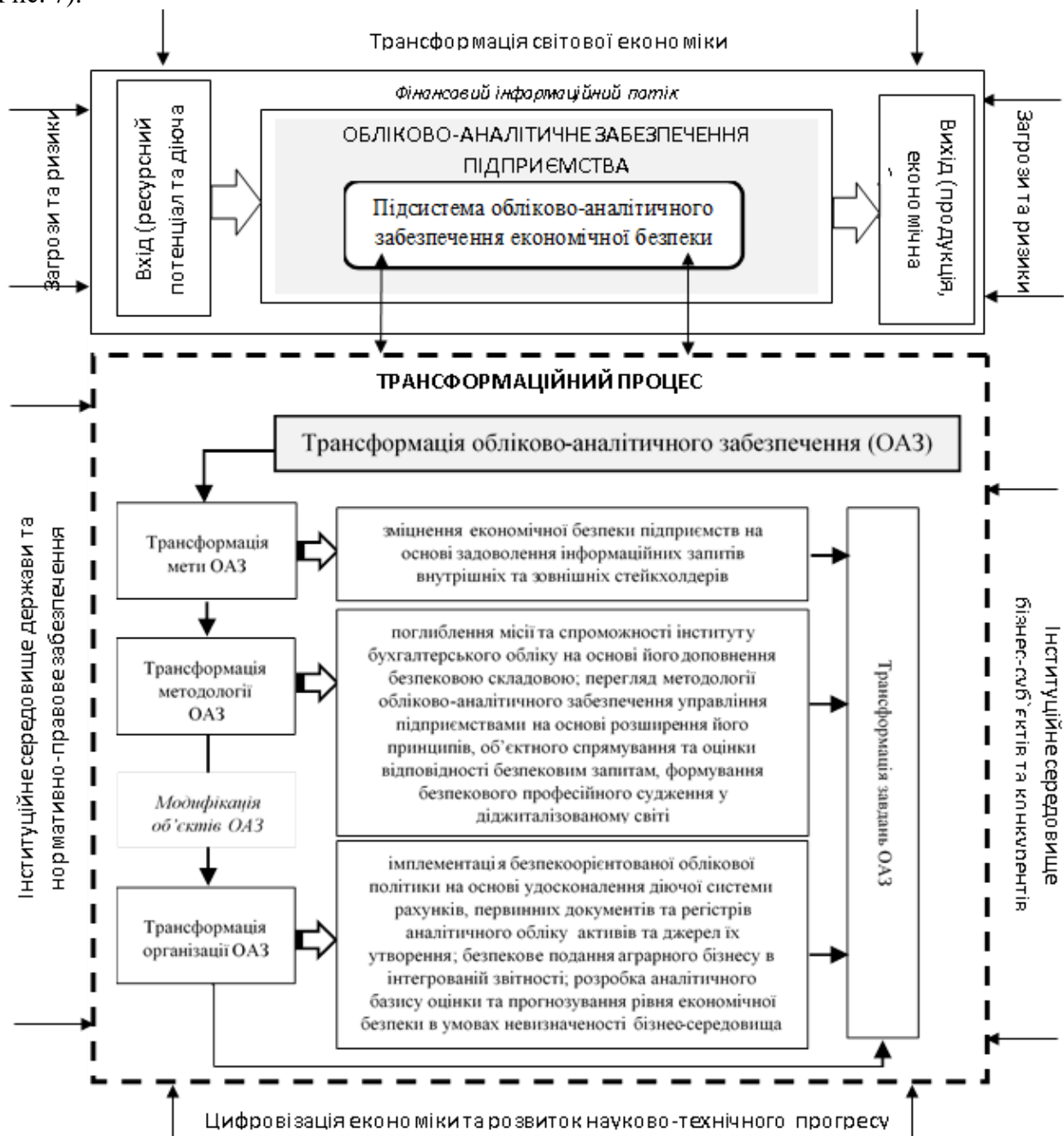

Рис. 7. Трансформація методології обліково-аналітичного забезпечення під впливом інституційних і технологічних змін
Джерело: розроблено автором

Професор Ф. Бутинець зазначає, що метою ведення бухгалтерського обліку є одержання узагальнювальної інформації про стан господарювання, зміни, які відбуваються, взаємозв'язки підприємства та його взаємовідносини з іншими підприємствами і на цій підставі – визначення результатів господарювання²⁰⁴. Усупереч цьому, науковці М. Пізенгольц та О. Варава акцентують, що бухгалтерський облік не просто здійснює реєстрацію подій та фактів, а всі зміни, які відбуваються в процесі здійснення господарської діяльності, реєструють у бухгалтерському обліку з метою подальшого впливу на поліпшення роботи підприємства²⁰⁵.

Забезпечення економічної безпеки підприємства неминує пов'язано з невизначеністю оцінок майбутніх подій фінансового характеру. Цю невизначеність долають своєчасним виявленням та обліком ризик-факторів умов формування майбутніх фінансових подій²⁰⁶.

Ядром і системоутворювальною складовою обліково-аналітичного забезпечення є його облікова підсистема. Проте сьогодні досить часто висувають гіпотези і твердження, згідно з якими облік не варто вважати окремою наукою, а лише «сервісною» функцією інформаційного обслуговування підприємств. Академік В. М. Жук наголошує на тому, що «бухгалтерський облік не обмежується інформаційно-сервісною функцією управління, а представляє собою повноцінний соціально-економічний інститут. Інститут бухгалтерського обліку існує незалежно від його сприйняття чи несприйняття науковою спільнотою. Це об'єктивна реальність. Однак посилення позитивного впливу цього інституту на соціально-економічне середовище, зростання його значущості потребує оновлення теоретичного підґрунтя»²⁰⁷.

Як точно висловилися відомі професори В. Ф. Палій та Я. В. Соколов, бухгалтерський облік – наука предметна і методологічна. Як предметна, вона вивчає факти господарського життя, їх юридичну та економічну природу, як наука методологічна – являє собою метод опису господарської дійсності, за допомогою якого дізнаються про стан господарства і про зміни в ньому²⁰⁸.

Ядром обліково-аналітичного забезпечення є вплив безпекових акцентів передусім на предмет бухгалтерського обліку. У сучасному трактуванні предметом бухгалтерського обліку є економічні процеси, які супроводжуються змінами в складі господарських активів (засобів) і джерел їх утворення у процесі розширеного відтворення.

Проте питання щодо визначення предмета бухгалтерського обліку тривалий час є дискусійним, що пов'язано з двозначною природою обліку. З одного боку, бухгалтерський облік є системою виявлення, вимірювання, реєстрації, групування та передачі фактів господарського життя. Тобто предмет бухгалтерського обліку відображено за допомогою реєстрації господарських операцій. Тому ним є лише ті господарські операції (факти, події), які піддаються числовому виміру²⁰⁹. З другого боку, бухгалтерський облік – це окрема наука, що розкриває зміст і взаємозв'язок між господарським життям господарюючого суб'єкта, системою його управління та зовнішнім середовищем.

Щодо цього В. Ф. Палій та В. Я. Соколов наголошують, що в обох випадках «предмет бухгалтерського обліку у вигляді фактів господарського життя» не «даний», а «заданий» йому. Звідси випливає, що головне завдання бухгалтера не в тому, щоб реєструвати факти, а в тому, щоб вирішувати завдання, що виникають у ході господарської діяльності»²¹⁰.

²⁰⁴ Бутинець Ф. Ф., Войналович О. П., Томашевська І. Л. (2006) Організація бухгалтерського обліку, 528 с.

²⁰⁵ Пізенгольц М. З., Варава А. П. (1987) Бухгалтерський учет в сільском хозяйстве. 352 с.

²⁰⁶ Єршова Н. Ю., Ткаченко М. О., Гаркуша В. О., Мірошник О. Ю., Новак-Каляєва Л. М. (2019) Економічна безпека підприємства: науково-практичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення, с. 142-149.

²⁰⁷ Жук В. М. (2012) Наукова гіпотеза трактування бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту, с. 14-22.

²⁰⁸ Палій В. Ф., Соколов Я. В. (1979) Введение в теорию бухгалтерского учета, 304 с.

²⁰⁹ Баланюк І. Ф., Пилипів Н. І., Якубів В. М. (2014) Обліково-аналітичне забезпечення господарської діяльності, 292 с.

²¹⁰ Палій В. Ф., Соколов Я. В. (1979) Введение в теорию бухгалтерского учета, 304 с.

На думку В. М. Жука, предметом бухгалтерського обліку є професійне відображення процесів і явищ життєдіяльності організацій (підприємств) та оцінка інституційних впливів на процеси такого відображення і зміни складових життєдіяльності. Дослідник розглядає предмет бухгалтерського обліку в трьох напрямках: «бухгалтерський облік як практика-реєстрація»; «бухгалтерський облік як мистецтво-інтерпретація», «бухгалтерський облік як наука-пояснення»²¹¹.

Повністю погоджуючись з науковцями, вважаємо, що в процесі управління економічною безпекою важливо враховувати діалектичну єдність наукового (розкриття складних причинно-наслідкових зв'язків між факторами економічної безпеки та їх утіленням у факти господарського життя) і практичного (формування безпекових акцентів відображення господарських операцій у системі бухгалтерського обліку та фінансовій звітності) змістового наповнення предмета бухгалтерського обліку.

Професор С. Ф. Голов підкреслив, що предметом бухгалтерського обліку як науки є історичні, сучасні і майбутні методологічні, організаційні та інші аспекти бухгалтерського обліку у взаємозв'язку з відповідними елементами середовища, у якому його здійснюють²¹².

Саме тому стверджуємо, що інформаційні запити зміцнення економічної безпеки поглиблюють предмет і, як наслідок, зумовлюють модифікацію об'єктів бухгалтерського обліку й аналізу, зміна яких відбувається в результаті здійснення господарських операцій (Рис. 8).

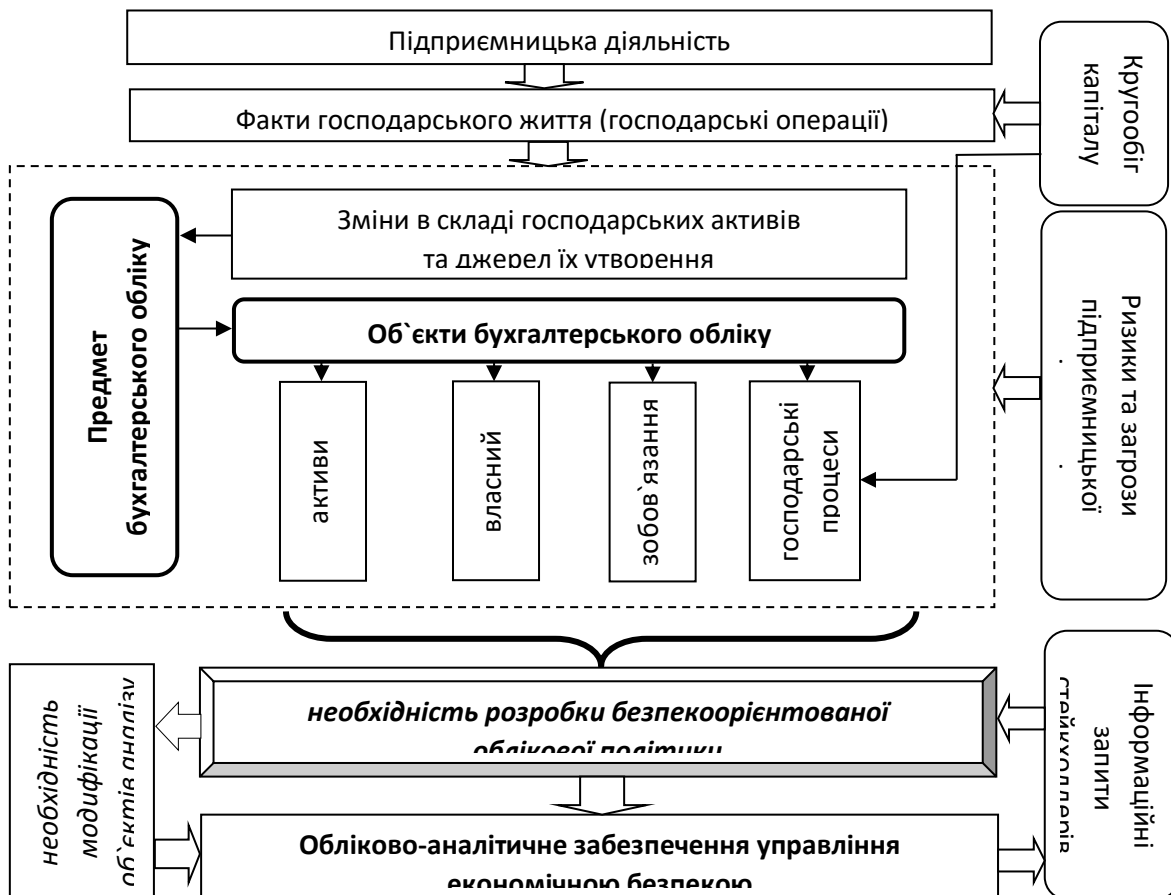

Рис. 8. Логіка необхідності поглиблення предмета і необхідності розробки безпекоорієнтованої облікової політики в контексті задоволення інформаційних запитів стейкхолдерів
Джерело: розроблено автором

²¹¹ Жук В. М. (2018) Розвиток теорії бухгалтерського обліку: інституціональний аспект, 408 с.

²¹² Голов С. Ф. (2007) Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку, 522 с.

Таким чином, у процесі управління економічною безпекою важливо враховувати діалектичну єдність наукового (розкриття складних причинно-наслідкових зв'язків між факторами економічної безпеки та їх утіленням у факти господарського життя) і практичного (формування безпекових акцентів відображення господарських операцій у системі бухгалтерського обліку та фінансовій звітності) змістового наповнення предмета бухгалтерського обліку.

Водночас у процесі управління зміцненням економічної безпеки підприємств аналітична підсистема стає надважливим елементом механізму обліково-аналітичного забезпечення, оскільки на ній базується можливість імплементації методичних підходів оцінки стану і тенденцій економічної безпеки в системі економічних показників на основі обробки достовірної облікової інформації, яка міститься у фінансовій звітності підприємств.

Нині питання взаємозв'язку та функцій обліку й аналізу та їх місце в системі управління підприємствами залишаються дискусійними. На нашу думку, саме облік і аналіз забезпечують методологічну основу управління складними процесами, надають користувачам достовірну і неупереджену інформацію про факти господарського життя, забезпечують перманентний аналіз та моніторинг бізнес-середовища підприємства, здатні вплинути на рівень економічної безпеки і ступінь загроз від ризиків різних видів діяльності. Іманентною складовою, яка супроводжує реалізацію місії обліково-аналітичного забезпечення на всіх його етапах, є система контролю.

У процесі економічного аналізу роботи підприємств використовують великі масиви різномірних даних всіх підсистем обліку, але основою аналізу є бухгалтерський облік, показники якого мають достовірність і документально підтверджують факти здійснення всіх господарських операцій.. Тобто економічна безпека як комплексне явище охоплює всі сторони господарського життя, тому має включати оцінку реальних та потенційних ризиків, пов'язаних з управлінням використання активів і джерел їх утворення. У процесі такого управління взаємозв'язок бухгалтерського обліку і економічного аналізу повинен бути нерозривним, тому що саме на основі релевантної та достовірної інформації можливе формування висновків і рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки.

Отже, економічна безпека як комплексне явище охоплює усі сторони господарського життя, тому має включати оцінку реальних та потенційних ризиків, пов'язаних з управлінням використанням активів та джерел їх утворення. У процесі такого управління взаємозв'язок бухгалтерського обліку і економічного аналізу має бути нерозривним, тому що саме на основі релевантної та достовірної інформації можливе формування висновків та рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки. Сучасний науковий дискурс містить низку методологічних підходів до формування аналітичного базису управління економічної безпеки, проте їх універсальний характер не завжди приносить бажаний ефект для підприємств. На нашу думку, побудова аналітичного базису управління економічною безпекою має ґрунтуватися на вихідних положеннях управління окремими складовими активів та джерел їх утворення за допомогою класичних прийомів економічного аналізу та використання додаткових методологічних прийомів дослідження економічних явищ та процесів. Серед таких прийомів виокремимо моделі детермінованого та стохастичного факторного аналізу використання ресурсів, виробництва і реалізації продукції, собівартості, маркетингової діяльності, фінансових результатів, прибутку; маржинальний аналіз.

Водночас, серед часткових методологічних підходів, які пов'язані з управлінням економічної безпеки найголовнішими, з нашого погляду, є аналіз впливу частки власних оборотних засобів на фінансову стійкість підприємств; аналіз взаємозв'язку між співвідношенням основних та оборотних засобів; модель економічно обґрунтованого розміру замовлення (EOQ-model); факторний аналіз матеріаломісткості; ABC- та XYZ-аналіз; модель середнього залишку грошових коштів Баумоля; оцінка параметрів результативності підприємства у контексті сталого розвитку; детермінований аналіз фінансової незалежності та маневреності капіталу; аналіз ефекту фінансового левериджу; аналіз параметрів

організації розрахунків в умовах карантинних заходів боротьби з пандемією COVID-19; параметризація впливу соціальних показників на економічну безпеку тощо.

Проте існуючі нині методологічні підходи до аналізу економічної безпеки на підприємствах є безсистемними та не дозволяють установити її всебічні прояви в умовах невизначеності. Ситуація ускладнюється конфіденційним характером економічної безпеки, що є перепорою галузевої статистики та державного управління у процесі розробки стратегій її зміцнення. Це значно підвищує трудомісткість процесу обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою на національному, регіональному рівнях та рівні господарюючих суб'єктів.

Аналітичний характер дослідження складних економічних явищ та процесів знаходиться під впливом змін характеру управління, ролі і місця підприємств, їх міжрегіональних відносин і відносин із зовнішнім бізнес-середовищем. Вихідними методологічними позиціями аналітичного дослідження економічної безпеки, на нашу думку, є наступні:

1. Масовість досліджень. Статистичні закономірності виявляються лише у досить великому масиві даних завдяки дії закону великих чисел – в узагальнюючих статистичних показниках, розрахованих на підставі масового спостереження, взаємно усуваються наслідки, спричинені випадковими причинами, і залишаються наслідки, зумовлені загальними для усіх фактів причинами.

2. Збір первинного статистичного матеріалу, науково організована реєстрація всіх суттєвих фактів, що відносяться до об'єкта, що досліджується.

3. Класифікація, систематизація і групування зібраних фактів за певними ознаками, перехід від одиничних фактів до характеристики даних, що поєднані у групи. За рахунок цього досягається вимога якісної однорідності сукупності за певними ознаками.

4. Виявлення взаємозв'язків і масштабів явищ, узагальнення закономірностей їх розвитку, прогнозування тенденцій розвитку, розрахунок прогнозних оцінок.

Однією із методологічних проблем аналізу економічної безпеки є компроміс демократичного суспільства щодо розширення і доступності статистичної інформації при одночасному збереженні принципу конфіденційності індивідуальних значень; повернення статистичній інформації широкого суспільного призначення за рахунок удосконалення аналізу, впорядкованості звітності, забезпечення її достовірності. У такому контексті особливого значення набуває удосконалення методології формування обліково-аналітичного забезпечення, ґрунтованого на принципах достовірності та свободи від суб'єктивізму.

Комплексність та багатокладність економічної безпеки не завжди дозволяє виміряти чи оцінити її рівень за допомогою детермінованих аналітичних моделей та однозначно інтерпретувати вплив ризиків чи загроз на господарюючий суб'єкт. Тому, особливого методологічного значення має набути застосування вибіркового методу аналітичних досліджень. Вважаємо, що саме вибіркові методи можуть стати доречним інструментом врахування усебічних проявів статичної та динамічної природи економічної безпеки.

Водночас, особливої методологічної значущості набуває прогностичний характер обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою та можливих наслідків її кон'юнктури, який може бути втіленим на основі широкого застосування методів аналітичних досліджень.

Виходячи із означених позицій вважаємо, що базис управління економічною безпекою в умовах невизначеності має ґрунтуватися на поступовій імплементації в практичну діяльність окремих етапів та удосконаленні економічного аналізу на основі зміни підходів до діагностики і прогнозування економічної безпеки за допомогою загальноекономічних, статистичних, інтегральних та економетричних методів.

Отже, проведений аналіз поглядів науковців стосовно дефініції економічної безпеки та її проявів дозволив сформулювати власний погляд на її сутність. Під економічною безпекою підприємства пропонуємо розуміти систему взаємозумовлених і взаємоузгоджених способів, інструментів та управлінських рішень, які, синтезуючись із наявним ресурсним потенціалом

і включенням економічної безпеки до складу об'єктів обліково-аналітичного забезпечення, дозволяють вчасно протидіяти ризикам, загрозам і флуктуаціям середовища функціонування підприємства, забезпечують його фінансову стійкість, сприяють розвитку його економічного потенціалу, зростанню конкурентних переваг та підвищенню якості інформаційного забезпечення управлінських процесів.

Дослідження дають підстави зробити висновок про те, що облік як визначальна складова обліково-аналітичного забезпечення управлінських процесів втілює ознаки самостійного інституту соціально-економічного розвитку. З огляду на це обґрунтовано теоретичний підхід до виокремлення та встановлення характеру інституційного впливу факторів обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою в межах діючого інституційного середовища, що разом з існуючими дає змогу прогнозувати вектор змін і формувати теоретичне підґрунтя розвитку теорії, методології та організації обліково-аналітичного забезпечення.

Побудова архітектури обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємств має базуватися на стрункій моделі платформи ризик-менеджменту, яка визначає спрямованість облікової політики, зумовлює трансформацію підходів до відображення окремих об'єктів обліку, їх аналізу та безпекового представлення у фінансовій звітності і задовольняє заданий рівень економічної безпеки.

Значущість проблеми інформаційного забезпечення складних управлінських механізмів і процесів тісно переплітається з формуванням системи економічної безпеки підприємств. Трансформацію обліку вбачаємо в триєдності трансформації мети, методології та організації обліку, які, поєднуючись, зумовлюють необхідність модифікації завдань бухгалтерського обліку, які, належний рівень економічної безпеки підприємств. Такий підхід сприятиме зростанню конкурентних переваг і сталому розвитку як підприємств на мікрорівні, і національної економіки держави на макрорівні.

Література

1. Аванесова Н. Е. Аналітичний погляд на теорії забезпечення економічної безпеки. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2017. № 2 (2). С. 99–107.
2. Архірейська Н. В. Дослідження системних підходів щодо оцінки категорії «економічна безпека». *Ефективна економіка*. 2013. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2235>. (дата звернення: 15. 08. 2022).
3. Атамас П. Й., Атамас П. О., Крамаренко Г. О. Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємництва. *Акад. огляд*. 2016. № 1 (44). С. 60-69.
4. Баланюк І. Ф., Пилипів Н. І., Якубів В. М. Обліково-аналітичне забезпечення господарської діяльності: монографія. Івано-Франківськ: Друкарня «Фоліант», 2014. 292 с.
5. Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Черняков М. М. Основи економічної безпеки: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 236 с.
6. Барташевська Ю. М. Економічна безпека підприємства: фактор впливу та шляхи забезпечення. *Економіка і суспільство*. Вип. 7. 2016. С. 189-194.
7. Березіна С. Б. Ризики як небезпека явищ і подій суспільства. *Причорномор. екон. студії*. 2018. Вип. 29. С. 47-54.
8. Білоусов Є. М. Щодо визначення поняття «економічна безпека». *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Серія. «Юриспруденція»*. 2014. № 9-1. С. 100-102.
9. Бруханський Р. Ф. Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного менеджменту в сільському господарстві: теоретико-методологічні основи: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)». Київ: ННЦ «ІАЕ», 2015. 468 с.
10. Бутинець Ф.Ф., Войналович О. П., Томашевська І. Л. Організація бухгалтерського обліку: підручник. Житомир: Рута, 2006. 528 с.

11. Василішин С. І. Обліково-аналітичне забезпечення управління аграрними підприємствами в системі ризиків та загроз економічної безпеки: монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 419 с.
12. Вигівська І. М. Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Житомир, 2010. 23 с.
13. Вишневська О. А. Аналіз змісту та наукові підходи до визначення сутності підприємницького ризику. *Екон. вісн. Запоріз. держ. інженер. акад.* 2016. Вип. 5-1 (05). С. 64-67.
14. Волощук Л. О. Економічна безпека та інноваційний розвиток промислового підприємства: сутність та взаємозв'язок як об'єктів управління. *Економіка: реалії часу.* 2014. № 6 (16). С. 217-223.
15. Воронко Р., Вовчик Н. Управління ризиками і концепція ризик-орієнтованого внутрішнього контролю. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації: міжн. наук. журн.* 2018. № 3-4. С. 25-31.
16. Гнилицька Л. В. Інформаційне забезпечення ризиками підприємницької діяльності: обліковий аспект. *Екон. інновації.* 2014. Вип. 57. С. 88-100.
17. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: монографія. Київ: МІМ; Центр учб. літ., 2007. 522 с.
18. Горго І. О. Ризики як ключовий об'єкт управлінської діяльності аграрних підприємств. *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України.* 2018. Вип. 284. С. 288-298.
19. Гудзенко Н. М., Китайчук Т. Г. Роль обліку в забезпеченні економічної безпеки підприємств. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2017. № 3. С. 125-134.
20. Дерун І. А. Ідентифікація ризиків у системі бухгалтерського обліку підприємства. *Економічний часопис-XXI.* 2016. № 159. С. 97-100.
21. Дорош Н. І. Оцінювання ризиків при проведенні аудиту. *Наук. вісн. Нац. акад. статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2017. № 4. С. 40-47.
22. Енциклопедія сучасної України. Київ: НАН України, 2009. Т. 9.
23. Єршова Н. Ю., Ткаченко М. О., Гаркуша В. О., Мірошник О. Ю., Новак-Каляєва Л. М. Економічна безпека підприємства: науково-практичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2019. № 29. Т. 2. С. 142-149.
24. Жадан Т. А., Жадан Ю. В. Сучасні наукові підходи до розуміння економічного змісту поняття «ризик». *Причорномор. екон. студії.* 2018. Вип. 33. С. 74-78.
25. Жихор О. Б. Економічна безпека: підручник / за ред. О. Б. Жихор, О. І. Барановського. Київ: УБС НБУ, 2015. 467 с.
26. Жук В. М. Наукова гіпотеза трактування бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту. *Облік і фінанси.* 2012. № 2. С. 14-22.
27. Жук В. М. Розвиток теорії бухгалтерського обліку: інституціональний аспект: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2018. 408 с.
28. Засадний Б. А. Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління підприємством. *Наук. вісн. Херсонс. держ. ун-ту.* 2016. Вип. 17 (1). С. 146-149.
29. Ілляшенко О. В. Використання показника «рівень ризику небезпеки» як критерію у прийнятті рішення в службі економічної безпеки підприємства. *Технолог.й аудит и резервы производства.* 2016. № 2/5 (28). С. 42-48.
30. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент. Київ: ЦНЛ, 2007. 531 с.
31. Корольок Т. М. Ризики: сутнісний аналіз, фактори, класифікація. Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств: колект. монографія / за заг. ред. Л. М. Савчука, Daniel Fic. Дніпро: Пороги, 2017. 480 с. С. 232-246.
32. Костякова А. А. Управлінський облік як джерело інформаційного забезпечення системи управління. *Молодий вчений.* 2017. № 1.1 (41.1). С. 49-54.

33. Крикунова В. М., Фомішина В. М. Теоретичні засади управління ризиками підприємницької діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку аграрного сектора економіки України: колектив. монографія / за заг. ред. А. В. Руснака. Херсон: ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2017. 432 с. С. 20-31.
34. Лаговська О. А., Легенчук С. Ф., Кузь В. І., Кучер С. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навч. посіб. Житомир: ЖДТУ, 2017. 416 с.
35. Мазур Н. А. Класифікація ризиків аграрного підприємства для цілей бухгалтерського обліку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 1264-1268.
36. Михайловська І. М., Квасницька К. І. Теоретичні засади управління підприємницькими ризиками в сучасних умовах господарювання. *Вісн. Хмельниць. нац. ун-ту*. 2010. № 5. С. 279-282.
37. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія. Київ: Академія, 2000. Т. 1. 863 с.
38. Назарчук Т. В., Косіюк О. М. Менеджмент організацій: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2016. 560 с.
39. Овчаренко Є. І. Система економічної безпеки підприємства: ознаки та принципи функціонування. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2012. № 24 (II). С. 133-143.
40. Оксенюк К. І. Систематизація класифікаційних ознак підприємницького ризику. *Молодий вчений*. 2019. № 8 (72). С. 328-330.
41. Олійник Т. І. Ризик-менеджмент – чинник забезпечення економічної безпеки підприємств і стабільного розвитку України. *Екон. вісн. Запоріж. держ. інженер. акад.* 2018. Вип. 5 (17). С. 115-118.
42. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. Демократичне врядування. 2011. URL: http://lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik7/fail/pasichnyk.pdf. (дата звернення: 04.08.2022).
43. Пизенгольц М. З., Варава А. П. Бухгалтерський учет в сельском хозяйстве. Ч. 1. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Агропромиздат, 1987. 352 с.
44. Посохов І. М. Аналіз існуючих підходів до класифікації ризиків. *Вісн. економіки транспорту і промисловості*. 2012. Вип. 39. С. 67-76.
45. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996–XIV від 16. 07. 1999 р., зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 23. 07. 2022).
46. Про національну безпеку України: Закон України № 2469–VIII від 21. 06. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/print>. (дата звернення: 01. 08. 2022).
47. Прядко В. В. Обліково-аналітичне забезпечення управління витратами. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Т. 28. № 4. С. 265-270.
48. Рета М. В. Класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності та їх відображення у системі бухгалтерського обліку. *Причорномор. екон. студії*. 2017. Вип. 13-2. С. 196-201.
49. Семенова К. Д., Тарасова К. І. Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання: монографія. Одеса: ФОП Гуляєва В. М., 2017. 234 с.
50. Скриньковський Р. М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 414-418.
51. Сосновська О. О. Синтез методологічних підходів як основа пізнання сутності економічної безпеки підприємства. *Зб. наук. пр. Ун-ту держ. фіскал. служби України*. 2018. № 1. С. 207-220.
52. Старостіна А., Кравченко В. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик»). *Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. 2011. Вип. 128. С. 5-10.

53. Тарасова Т. О. Обліково-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком підприємств торгівлі: дис. ... д-ра екон. наук. Харків, 2017. 431 с.
54. Ткачук Г. Ідентифікація економічних ризиків в обліково-аналітичній системі підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Вип. 4. Т. 7. С. 80-88.
55. Удуд І. Р. Ризики діяльності та шляхи запобігання банкрутству туристичних підприємств. *Вісн. Чернігів. держ. технол. ун-ту*. 2014. № 2. С. 120-125.
56. Урба С. І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту*. 2017. № 26 (1). С. 22-25.
57. Федулова І. Ідентифікація господарських ризиків. *Вісн. КНТЕУ*. 2017. № 4. С. 89-103.
58. Фоміна О. В., Гончарук О. М. Оцінка ризиків підприємства в системі обліку. *Економічний часопис-XXI*. 2015. № 3-4 (2). С. 67-70.
59. Харламова Г. О. Рівень національної безпеки країни в системі сучасних геоекономічних загроз: аналіз, оцінка, прогноз: монографія. Київ: Аграр Меді Груп, 2018. 380 с.
60. Христенко Л. М. Значення небезпек, загроз і ризиків у формуванні витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісн. Східноукр. нац. ун-ту імені Володимира Даля*. 2016. № 6. С. 175-181.
61. Чебанова Н. В., Єфіменко Т. І., Орлова В. М. Методичні підходи до ідентифікації ризиків бухгалтерського обліку за податковими різницями. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Острог: Вид-во НУ «ОА». 2016. № 3 (31). С. 193-198.
62. Чібісова І. В., Левчунь Б. В. Бухгалтерський облік як інструмент управління ризиками на підприємстві. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2016. № 54. С. 81-85.
63. Чуприна І. В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності. *Зб. наук. пр. ВНАУ*. 2012. № 4 (70). С. 187-194.
64. Шишкіна О. В., Жмурін С. М. Систематизація наукових підходів розуміння природи ризику. *Проблеми і перспективи економіки та управління* 2018. № 3 (15). С. 155-163.
65. Якименко М. В. Бухгалтерський облік формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління: дис. ... канд. екон. наук. Житомир, 2016. 258 с.
66. Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org>. (дата звернення: 08. 08. 2022).
67. Tytenko L. Economic security as an element of strategic management system: accounting and analytical aspect. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. № 3. Vol. 4. С. 309-318.
68. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев: Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с.
69. Международная экономическая безопасность: резолюция ООН 40/173. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/40/173>. (дата звернення: 01. 08. 2022).
70. Палий В. Ф., Соколов Я. В. Введение в теорию бухгалтерского учета. Москва: Финансы, 1979. 304 с.
71. Хизрич Р., Питерс М. Предпринимательство, или Как завести собственное дело и добиться успеха: Вып. I. Предприниматель и предпринимательство / пер. с англ.; под. общ. ред. В.С. Загашвили. Москва: Прогресс, 1992. 160 с.
72. Яниогло А. Комплексная система обеспечения экономической безопасности предприятия. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2015. Vol. 1. No. 1. С. 69-79.